

דף מה

'כסף מי איכא למאן דאמר לאו טבעא הוי?' — רש"י (לעיל בד"ה לגבי) פירש שההוכחה שכסף הוא 'טבעא' לדברי הכל היא מכך שדנו האם מחליין סלעין על דינרין, מזה מבואר שאפשר לחלל פירות על מטבע כסף ('סלעין'), ואף לבית הלל. וכן כתבו התוס' (בד"ה ושאני). ומהרש"ל (בהכמת שלמה) כתב לתמוה 'קצת' מדוע לא הביאו מקרא מלא: וצרת הכסף. ואכן הראב"ד כך פרש דברי הגמרא, משום 'וצרת הכסף'. ויש לפרש שלדעת רש"י ותוס' אין הכתוב הוכחה גמורה, כי יש לומר 'כסף' דקרא אינו מטבע ממתכת הכסף דוקא, אלא המטבע היוצא והחריף שבאותו הזמן. וכבר דנו בהרחבה במושג 'כסף' שבתורה — ע' במובא ביוסף דעת ריש קדושין.

'כיון דלענין מקח וממכר שווהו רבנן כי פירא, דאמרינן איהו ניהו דאוקיר וזיל, לגבי הלואה נמי פירא הוי' — נחלקו הראשונים ז"ל לפי מסקנא זו, האם הלואה כסף בכסף אסורה, לדעת האומר שהכסף נחשב 'פירא' לענין מקח וממכר.

והנה ידוע בפוסקים שמטבע שאינה יוצאת אלא במדינה אחרת, נחשבת במקום שאינה יוצאת בו כ'פירא' ואסור להלוות תמורת אותה מטבע, כדין 'סאה בסאה'. ולפי זה אסור להלוות כאן דולר בדולר (אם אין לו ללווה מאותו מטבע, או לא יצא השער). וכן לענין מקח וממכר, הרי הוא חשוב 'פירא' (וכן הרחיב בזה החזו"ן-איש יו"ד עב ועוד).

ואולם יש לפקפק טובא בדבר, שהרי בזמנינו אין שום ערך לשטרות הכסף מצד עצמם, וערכם נובע רק מפני שבאותו מקום שהם יוצאים יש להם חשיבות של מטבע, והרי באותו מקום הוא 'קייץ' ומותר שם להלוות תמורת אותו מטבע, ואם כן אין מסתבר לאסור בשאר מדינות, ששם אין בו שווי כלל רק משום שם 'מטבע' שעליו במקום שיוצא בו. ומסתבר שגם לשיטת התוס' שהלואה כסף בכסף אסורה משום 'סאה בסאה' [לדעת הסובר כספא — פירא], מודים בנידוננו שנחשב 'טיבעא', לפי שכל ערכו בא לו רק בגלל היותו מטבע דקייץ במקומו, כאמור. 'וצריך עיון' (מנחת שלמה כו.ג. וכן כתב באגרות משה ח"ג לו).

וכן צידד במנחת שלמה (עא,כו) על סמך אותה סברה, להתיר לפדות מעשר שני במדינה אחת על מטבע היוצא במדינה אחרת. ולולא דברי הגאון ז"ל היה מקום בסברא לומר שאמנם אין לו דין 'פרי' בשאר מקומות, שהרי במהותו הוא 'מטבע' ולא 'חפץ' כאמור, מכל מקום גם דין 'מטבע' אין לו בשאר מקומות, שהרי אינו יוצא שם. ולפי"ז מותר להלוותו כדינר כדינר אבל אין מחללים עליו מעשר.

'הפרוט סלע ממעות מעשר שני — בית שמאי אומרים: בכל הסלע מעות...' — כמה ראשונים (ע' תוס' ושטמ"ק) נקטו שבדוקא אמרו בית שמאי לפרוט את כולו; אם מפני הפסד המעשר, מפני שכר השולחני הפרוט, שלכן יש לפרוט בפעם אחת. אם משום שלא יתעפשו פרוטות הנחושת בדרך. [ומכל מקום אינו חייב לפרוט ויכול לעלות הפרוטות עמו, אלא שאם בא לפרוט יפרוט כולו. רמב"ן]. וכתבו התוס' שמרש"י משמע שאין הדבר חובה לבית שמאי לפרוט כולו. (ונראה שבטעות ההעתקה הוחלפו המלים בדברי רש"י בגרסתנו, ובמקום: 'אם בא לפרוטן יפרוט כולו' [שממעותו חובה ולא רשות], צריך לומר: 'אם בא לפרוטן כולו' — יפרוט', על משקל לשונו להלן (בד"ה ב"ש) לענין החלפה). ואין מכלילים מחלוקת זו בקולי בית שמאי וחומרי בית הלל — לפי שאין כאן שאלת איסור והתר ממש, אלא נחלקו בתקנה, כיצד ראוי יותר לפרוט (ריטב"א ועוד).

'הכסף' — כסף ראשון' — כמו (פסחים נח: ועוד): **'העולה'** — עולה ראשונה (הראב"ד. שם פרש"י שהה"א מורה על חשיבות דהיינו העולה החשובה שהיא זו הכתובה לראשונה. ורבא קאמר לה, וכיו"ב דרש רבא (בחולין צא. ועוד) 'הריך' — המיומנת שבירך'. וכן אמר רבא (ביבמות עה:): **'הפצוע'** — מעיקרו משמע. וע"ע במובא בימא לד. ויש מקום לפרש שה"א הידיעה משמשת כמיעוט; זאת המצוינת ולא אחרת. כמו **'על ראש העולה'** — פרט לעולת העוף (תו"כ — ויקרא); **'הערופה'** — זאת בעריפה ואין אחרת... (חולין כד), ועוד רבים. אף כאן — הכסף הראשון בלבד, לא אחר זולתו. ושמא אף בדרשת **'העולה'** — עולה ראשונה המכונה כך: **'זערך עליה (על המערכה. עליה ממש ובסמוך) העולה'** — ולא שום קרבן אחר. ע"ע תוס' סוכה מג. ד"ה הראשון.

'הפורט סלע של מעשר שני בירושלים — ב"ש אומרים: בכל הסלע מעות...' — גם כאן פרש רש"י שלבית שמאי — רשות ואינו בדוקא. ואילו הראב"ד והרשב"א פרשו שבית שמאי מחמירים כבבבב מקומות ומחייבים לפרוט הכל, כדי שהיו מעות מצויות בידו ויוכל להוציאן בכל עת בירושלים, שאילו אינן מצויות לו, עלול להתיר ולשכוח ולהוציאן מירושלים.

'אלא אי איתמר דרבי יוחנן ור' שמעון בן לקיש, הכי איתמר...' — פירוש, לשון שני כך נאמרה. אבל לישנא קמא לא נדחתה (מהר"ם שיף. והרי"ף נקט לעיקר כלשנא בתרא, כבשאר מקומות. וכן פסק הרמב"ם, שהרי פסק כמשנתנו ש'זהב' — פירא' ואעפ"כ פסק כב"ה שמחללים סלע כסף על דינר זהב. וע' 'חדושי הגר"ח על הש"ס').

(ע"ב) 'שמא ישהה עליותיו' — והתורה אסרה להשהות מעשרותיו, שהרי כתיב שנה ושנה ואכלת (רש"י סוכה מ:). ועוד עומד הוא בבל תאחר (מצפה איתן).

'תני זהב מחייב' — אינו מגיה אלא מפרש 'קונה' היינו מחייב (תוס'. וכיו"ב מצינו בכמה מקומות. וע' גם בתוס' כתובות ד: ד"ה ומי).

'אי אמר ליה מארנקי חדשה יהיבנא לך, לא מצי יהיב ליה מארנקי ישנה' — הוא הדין בשאר דברים; המושך חפץ מחבירו והתנה ליתן כור חטים מסוימות — חייב ליתן לו כמו שפסק (ר"ן, נמוקי יוסף).

האחרונים הקשו מדברי הראשונים בסוגיא בע"ז (ג.ס.), שפועל שהתנה ליתן לו בשכרו דבר מסוים, יכול לפרוע לו מעות. יש מי שצייד לפרש דברי הראשונים שגם כאן בעצם אין חיוב ליתן מה שפסק, אלא שרשאי חברו לבטל את המקח כל שאינו מקיים תנאו. ויש מחלקים בדרכים שונות בין פועל [שהפעולה נחשבת כדמים בלבד] לעשיית קנין — ע' מחנה אפרים (דשלבל"ע, ג); קצות החשן רג סק"ד ובנתיבות סק"ז; חדושי הגרנ"ט קס; חדושי ר' שלמה היימן — ב"מ ו. והריטב"א (כאן, וע' בר"פ השוכר) נקט שכדין מכירה כך דין פועל, ובשניהם צריך ליתן לו כמו שפסק בדוקא. ובחוות דעת (י"ד קסא, א) הוה בין שניהם לאידך גיסא, ולדעתו בשניהם אין צריך לשלם לו מאותו דבר בדוקא אלא בשויו. וע"ע אילת השחר ב"ב נט.

דף מו

'וחזור ואומר הרי הן מחוללין על מעות שיש לי בבית' — כמו כן יכול חברו שקיבל הפירות במתנה, לפדות את הפירות במעותיו של זה — שאפשר לפדות מעשר-שני על מעותיו של אדם